

«ГОНОРАР УСПІХУ» АДВОКАТА: НА ШЛЯХУ ДО ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Попов Олександр Ігорович ✉,
канд. юрид. наук, доц.,
доцент кафедри цивільного процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: alexpopov.kh@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-4792-250X

Статтю присвячено вивченню правової природи «гонорару успіху» як форми адвокатської винагороди за надання правової допомоги та розгляду можливостей застосування конструкції такої винагороди в національному правовому полі.

Проаналізовано чинне законодавство України та законодавчі акти інших країн стосовно прийняття і правового регулювання «гонорару успіху», виходячи з традиційного поділу систем права на англо-саксонську та континентальну. Наголошено, що «гонорар успіху» за своєю природою є додатковою винагородою адвоката, тобто премією (бонусом), яка виплачується останньому у випадку успішного вирішення справи клієнта понад той гонорар, що підлягає сплаті за надання адвокатом послуг, передбачених договором про надання правової допомоги.

Виходячи з фундаментальної функції Верховного Суду щодо забезпечення єдності судової практики, простежено динаміку правозастосовчих підходів на рівні його правових висновків, які торкаються питань природи «гонорару успіху» та його легальності. Стверджується, що актуальна практика Верховного Суду послабила своє категоричне відношення до «гонорару успіху» та виходить із прийнятності такої форми додаткової винагороди адвоката, виплата якої залежить від результатів розгляду справи. Водночас у висновках Верховного Суду щодо застосування окремих норм процесуальних законів розглядається можливість вирішення питання про компенсацію понесених особою витрат на сплату «гонорару успіху» при вирішенні судом питання про розподіл судових витрат.

За результатами проведеного дослідження з метою уникнення у майбутньому будь-яких розходжень у правозастосовчих підходах висловлено окремі пропозиції стосовно належного врегулювання питання «гонорару успіху» в національному праві.

Ключові слова: гонорар успіху; судові витрати в цивільному процесі; адвокат у цивільному процесі; Верховний Суд, єдність судової практики; правові висновки Верховного Суду.

Oleksandr Popov, PhD in Law, Assistant Professor, Assistant Professor of the Department of Civil Procedure, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: alexpov.kh@gmail.com ; ORCID ID 0000-0002-4792-250X

"Success fee" of an advocate: on the way to the unity of judicial practice

The presented work is devoted to the study of the legal nature of the "success fee" as a form of attorney's remuneration for the provision of legal assistance, as well as to the consideration of the possibilities of applying the structure of such remuneration in the national legal field.

The review of the current legislation of Ukraine, as well as the legislation of other countries

✉ Corresponding author. E-mail: alexpov.kh@gmail.com.

Oleksandr Popov. "Success fee" of an advocate: on the way to the unity of judicial practice

on the perception and legal regulation of the "success fee", based on the traditional division of law systems into Anglo-Saxon and Continental, was carried out. It is noted that the "success fee" by its nature is an additional remuneration to a lawyer, that is, a premium (bonus) that is paid to the latter in the event of a successful resolution of the client's case, in addition to the fee that is payable for the provision of services provided by the lawyer under the contract for the provision of legal assistance.

Based on the fundamental function of the Supreme Court to ensure the unity of judicial practice, the dynamics of law enforcement approaches is traced at the level of its legal opinions, affecting the nature of the "success fee" and its legality. It is argued that the current practice of the Supreme Court has weakened its categorical attitude to the "success fee" and proceeds from the acceptability of this form of additional attorney's remuneration, the payment of which depends on the outcome of the case. Also, the conclusions of the Supreme Court on the application of certain norms of procedural laws consider the possibility of resolving the issue of compensation for the costs incurred by a person to pay the "success fee" when the court decides on the distribution of court costs.

According to the results of the study, in order to avoid any differences in law enforcement approaches in the future, separate proposals were made for the proper settlement of the issue of "success fee" in national law.

Key words: success fee; court costs in civil proceedings; advocate in civil proceedings; the Supreme Court; the unity of judicial practice; legal opinions of the Supreme Court.

Постановка проблеми та актуальність теми

В юридичній доктрині забезпечення права на правову допомогу розглядається як невід'ємний компонент доступності правосуддя [1–4]. Конституція України гарантує кожному право на професійну правничу допомогу та вільний вибір захисника своїх прав (ст. 59), а також передбачає функціонування інституту адвокатури для надання професійної правничої допомоги (ст. 131²) [5]. У свою чергу фундаментальні основи реалізації адвокатами своєї представницької функції закріплено у Законі України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» (далі – Закон) [6] та конкретизовано у відповідних процесуальних кодексах.

Так, Закон передбачає, що адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги, за умовами якого адвокат бере на себе зобов'язання надати клієнту кваліфіковану правничу допомогу, а клієнт – оплатити адвокату винагороду у розмірі та на умовах, визначених договором. Варто зазначити, що визначення розміру гонорару адвоката як форми винагороди за надання правової допомоги клієнту, порядку його обчислення і сплати належить до одних із важливих етико-правових питань адвокатської діяльності. Загальні засади правового регулювання окреслених

Попов О. І. «Гонорар успіху» адвоката: на шляху до єдності судової практики

питань у національному праві міститься у ст. 30 Закону [6] та ст. 28 Правил адвокатської етики [7], зміст яких передбачає, що порядок обчислення гонорару (фіксований розмір, погодинна оплата тощо), підстави для зміни розміру гонорару, порядок його сплати, умови повернення тощо визначаються в договорі про надання правової допомоги.

Таким чином, законодавство визначає найбільш поширені механізми обчислення адвокатської винагороди, як-то: фіксована оплата чи погодинна оплата, що відповідає загальносвітовій практиці адвокатської діяльності. При цьому згадані у законодавстві дві форми обчислення гонорару не є вичерпними, позаяк адвокатській практиці відомі й інші підходи до визначення розміру адвокатської винагороди. Зокрема, при здійсненні представництва інтересів клієнта у суді та при обчисленні розміру гонорару адвоката іноді застосовується такий показник, як «судодень». Крім того, при наданні такого виду правової допомоги, як складання документів, заяв, скарг, звернень, розмір винагороди адвоката може бути не фіксованим, а залежати від кількості сторінок складеного адвокатом документу [8].

Поряд із цим в останні роки набуває особливої актуальності питання «гонорару успіху» адвоката як різновиду адвокатської винагороди та можливості його застосування в національному правовому полі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремі аспекти вказаної проблематики були предметом обговорення у працях О. М. Дроздова (O. M. Drozdov) [9], В. В. Заборовського (V. V. Zaborovskiy) [10], С. Козлова (S. Kozlov) [11], Д. Д. Луспеника (D. D. Luspenyk) [12], Я. В. Фляжнікової (Ya.V. Fliazhnikova) [13] та інших дослідників.

Разом із тим подальше вивчення питань природи «гонорару успіху» адвоката та шляхів імплементації відповідної конструкції в національному праві залишається достатньо актуальним. Крім того, «градус дискусії підігрівається» неоднозначною судовою практикою, зокрема, на рівні правових висновків Верховного Суду, які торкаються питань легальності закріплення у

договорах про надання правової допомоги умови про сплату «гонорару успіху», що свідчить про те, що найвищий судовий орган також ще перебуває на шляху до забезпечення єдності судової практики у вказаних питаннях.

Відтак, з огляду на викладене, *метою* нашого дослідження є розкриття правової природи «гонорару успіху» адвоката як різновиду винагороди за надання правової допомоги, аналіз досвіду зарубіжних країн щодо застосування вказаної конструкції оплати у взаємовідносинах «адвокат – клієнт», огляд актуальної практики Верховного Суду, присвяченої пошуку уніфікованих шляхів застосування правових норм, які регулюють відносини у сфері адвокатської діяльності та у сфері компенсації (розподілу) судових витрат, а також визначення подальших шляхів удосконалення національного права.

Виклад основного матеріалу

В юридичній доктрині та практиці під «гонораром успіху» адвоката (*лат. – Pactum de quota litis, англ. – Success fee*) прийнято розуміти узгоджену сторонами у договорі про надання правової допомоги винагороду адвоката, яка виплачується клієнтом адвокату у випадку позитивного вирішення справи, тобто на користь клієнта.

Як зазначає С. Козлов, за схемою «*success fee*» адвокат отримує за супровід угоди чи спору (як правило, все-таки спору) обумовлений відсоток від фінансового результату кейса – стягнутої або, навпаки, зекономленої суми [11, с. 8]. Останнє, очевидно, залежить від того, яку сторону в процесі представляє адвокат – позивача чи відповідача.

Аналогічний підхід до розуміння природи «гонорару успіху» відображений у п. 3.3.2. Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, який по відношенню до нього оперує латинським поняттям *pactum de quota litis* та визначає його як угоду, яка укладається між адвокатом і клієнтом до винесення остаточного рішення стосовно справи, що розглядається, в якій клієнт є однією із заінтересованих сторін. Згідно з вищевказаною угодою клієнт зобов'язується у випадку винесення рішення на його користь виплатити адвокату винагороду у вигляді

грошової суми або у будь-якій іншій формі [14]. Щоправда зауважимо, що етичні правила, які містяться у вказаному кодексі, заперечують можливість укладання адвокатами такої угоди, обмежуючись лише застереженням, що угода про виплату адвокату гонорару згідно з вартістю майна, що оспорується, не є *factum de quota litis*, якщо розмір винагороди визначено згідно з офіційною шкалою гонорарів або за наявності контролю з боку компетентного органу, юрисдикція якого поширюється на адвоката [14].

Огляд правил та механізмів визначення винагороди адвоката за надання юридичних послуг вказує на наявність диференційованого підходу та ставлення до такого явища як «гонорар успіху» у законодавстві різних країн світу.

Відзначимо, що найбільш сприятливі умови для застосування конструкції «гонорару успіху» при супроводженні судових справ характерні для законодавства країн англо-саксонської системи права. Згідно з положеннями законодавства Великої Британії про суди та юридичні послуги (Courts and Legal Services Act 1990) розмір винагороди адвоката, поряд із критерієм витраченого часу (*hourly rate*), може визначатись залежно від певних умов, узгоджених сторонами (*conditional fee agreements*), якими, з поміж іншого, може бути збільшення розміру винагороди у випадку виграшу справи на користь клієнта (*success fee*) [15].

Аналогічний підхід до можливості укладення угоди про сплату «гонорару успіху» має місце й у США, де майже відсутні будь-які обмеження стосовно застосування подібного механізму обчислення винагороди адвоката. Водночас варто відзначити, що Кодексом професійної етики адвокатів (Model Rules of Professional Conduct), затвердженим Американською асоціацією юристів, обмежується можливість отримання «гонорару успіху» при супроводженні деяких категорій сімейних спорів, а також кримінальних справ [16]. Поряд із цим законодавство окремих штатів забороняє узгодження умови про сплату «гонорару успіху» в деяких справах приватного характеру, зокрема, при супроводженні дифамаційних позовів і позовів про відшкодування шкоди, завданої внаслідок лікарської помилки [11, с. 10].

Oleksandr Popov. "Success fee" of an advocate: on the way to the unity of judicial practice

На відміну від країн англо-саксонської системи права, законодавство країн континентальної системи права є більш категоричним у питанні можливості передбачення в угодах про надання правової допомоги (юридичних послуг) умови про сплату «гонорару успіху», здебільшого забороняючи застосування цієї конструкції. Такий підхід цілком узгоджується з положеннями вже згаданого вище Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського співтовариства, прийнятого ще в 1988 р.

Разом із тим наголосимо, що не зважаючи на існуючу консервативність у питаннях визначення розміру адвокатської винагороди, суть якої зводиться до того, що правова допомога надається адвокатами за фіксованими або погодинними ставками, розмір яких, як правило, встановлюється у законі, деякі країни – представники континентальної системи права поступово лібералізують власні законодавці підходи стосовно можливості узгодження виплати гонорару, залежно від результатів наданих юридичних послуг. Щоправда подібна лібералізація поширюється, здебільшого, на так звані «умовні гонорари» (*conditional fee*), які за своєю природою дуже схожі на «гонорар успіху» (*success fee*), однак мають низку принципових відмінностей, про що окремо буде сказано далі.

Варто звернути увагу на те, що «гонорар успіху» (*success fee*) за своєю природою є додатковою винагородою адвокату, тобто премією (бонусом), яка виплачується останньому у випадку успішного вирішення справи клієнта, понад той гонорар, що підлягає сплаті за надання адвокатом послуг, передбачених договором про надання правової допомоги.

«Гонорар успіху» може бути фіксованим або обраховуватись у відсотковому відношенні від обсягу предмета спору. Найбільш поширеним в адвокатській практиці є саме другий варіант, за яким адвокат та клієнт, обумовивши у договорі механізм обчислення гонорару (фіксована чи погодинна оплата), що підлягає виплаті без будь-яких застережень, додатково передбачають сплату премії адвокату у розмірі, як правило, 5 або 10 % від вартості предмета спору (ціни позову), у випадку ухвалення судом рішення на

користь клієнта.

У цьому аспекті важливо відрізнити конструкцію «гонорар успіху» (*success fee*) від інших форм винагороди адвоката, зокрема, «ймовірного гонорару» (*contingency fee*) та «умовного гонорару» (*conditional fee*), виплата яких так само залежить від результату вирішення справи клієнта.

В юридичній літературі під «ймовірним гонораром» розуміється винагорода адвокату, яка виплачується виключно у випадку успішного вирішення справи або укладення мирової угоди з вигодою для клієнта та, зазвичай, становить процентну частку від суми, яку адвокату вдалося отримати або узгодити від імені клієнта. У свою чергу «умовний гонорар» – це заздалегідь прописана сторонами в контракті на надання послуг форма додаткової винагороди, яка виплачується адвокату, крім заздалегідь узгодженого гонорару за послуги у разі успішного для клієнта вирішення справи, включаючи гонорар за умовою, коли адвокат отримує оплату своїх послуг і компенсацію понесених витрат тільки у разі виграшу справи [11, с. 9–10].

На відміну від «гонорару успіху», який є додатковою виплатою, понад заздалегідь узгоджений гонорар, конструкції «ймовірного гонорару» та «умовного гонорару», як правило, засновані на формулі «немає виграшу – немає оплати» (*no win – no pay*). Іншими словами, у разі програшу справи адвокат не отримує жодної оплати від клієнта. Тим не менш такі конструкції є доволі популярними в адвокатській практиці, зокрема в США, де відповідні умови оплати юридичних послуг мають місце при супроводженні юридичними компаніями групових (масових) позовів і використовуються в межах інструментів судового інвестування (*litigation investment*).

Стосовно українського законодавства відзначимо, що питання «гонорару успіху» та можливості його обумовлення при укладанні договору про надання правової допомоги належним чином не врегульовані. Вже цитовані ст. 30 Закону [6] та ст. 28 Правил адвокатської етики [7] не містять будь-яких положень стосовно можливості узгодження між клієнтом та адвокатом додаткової винагороди, виплата якої перебуває у прямій залежності від

Oleksandr Popov. "Success fee" of an advocate: on the way to the unity of judicial practice

результату розгляду справи, так само як і не містять прямих заборон щодо застосування такої конструкції у відповідних правовідносинах. І хоча в національній адвокатській практиці «гонорар успіху» на сьогодні вже не є якимось рідкісним чи дивовижним явищем, подібна неузгодженість законодавчих положень заважає стабільності правових відносин, позаяк сприяє правовій невизначеності в окреслених питаннях.

Водночас, зважаючи на існуючі національні особливості правозастосування, наявність тих чи інших прогалин у правовому регулюванні призводить до спроб їх вирішення в площині судової практики, з покладенням відповідної місії на судові органи, зокрема Верховний Суд. Підґрунтям для цього виступають положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [17], а також процесуальних кодексів, які визначають як фундаментальну функцію Верховного Суду – забезпечення єдності судової практики через формування правових позицій за результатами касаційного перегляду судових рішень.

Серед тих справ, що розглядалися судом касаційної інстанції в останні роки, найбільш знаковою в аспекті вирішення проблематики «гонорару успіху» адвоката та життєздатності цієї конструкції у правовому полі слід визнати справу № 462/9002/14-ц [18].

Попри те, що спроби здійснити аналіз правової природи «гонорару успіху» адвоката та легальності його обумовлення у договорах про надання правової допомоги вже мали місце у практиці Верховного Суду до цього, свідченням чому можуть послугувати постанови від 25.01.2018 р. у справі № 401/1466/15-ц [19] та від 22.05.2018 у справі № 826/8107/16 [20], саме позиції Верховного Суду, викладені ним у справі № 462/9002/14-ц, викликали жваву дискусію в юридичній спільноті та стали каталізатором нових обговорень проблематики «гонорару успіху» адвоката в українському правовому полі [9; 21; 22].

Предметом судового розгляду у вказаній справі були вимоги адвоката (позивача) про стягнення зі свого клієнта (відповідача) грошових коштів,

Попов О. І. «Гонорар успіху» адвоката: на шляху до єдності судової практики

передбачених як додатковий гонорар за виграш справи у суді, що було передбачено умовами договору про надання правової допомоги, укладеного між сторонами. Верховний Суд, вирішуючи справу на користь клієнта – відповідача, у своїй постанові від 12.06.2018 р. виклав правову позицію, згідно з якою принцип свободи договору не є абсолютним і може обмежуватися законом та сутністю договірних правовідносин. Реалізуючи даний принцип сторони, на думку суду, не мають права змінювати імперативну вимогу закону про предмет договору з надання юридичних послуг шляхом визначення у безпосередній або завуальованій формі результату розгляду справи судом як складової предмета такого договору. На підставі таких висновків суд дійшов висновків, що умова договору про надання юридичних послуг про винагороду адвокату за досягнення позитивного результату у справі суперечить основним принципам здійснення правосуддя в Україні, актам цивільного законодавства, у зв'язку з чим і в силу положень ч. 1 ст. 203, ч. 1 ст. 215 ЦК України, підлягає визнанню недійсною за пред'явленням стороною договору зустрічним позовом [18]. Таким чином, Верховний Суд відмовив адвокату у задоволенні вимоги про стягнення з клієнта винагороди за виграш справи та задовольнив зустрічну вимогу останнього про визнання договору у відповідній частині недійсною.

Не погодившись із позицією більшості колегії суддів, один із суддів – В. І. Крат (V. I. Krat), відомий учений-цивіліст, висловив окрему думку, в обґрунтуванні якої виходив із того, що законодавець, передбачаючи принцип свободи договору, встановив його обмеження. Причому останні є одночасно й межами саморегулювання. Вони передбачені в абз. 2 ч. 3 ст. 6 ЦК України, згідно з якою сторони не можуть відступати від положень актів цивільного законодавства у разі існування однієї з таких підстав: 1) наявності в акті цивільного законодавства прямої вказівки щодо неможливості сторін відступати від його імперативного становища; 2) якщо із змісту акта цивільного законодавства випливає обов'язковість його положень, яка може мати вид вказівки в акті цивільного законодавства на нікчемний характер відступу від його положень, або виражатись за допомогою інших правових засобів; 3) якщо

Oleksandr Popov. "Success fee" of an advocate: on the way to the unity of judicial practice

це впливає із сутності відносин між сторонами. У зв'язку з цим немає жодних підстав вважати, що саме собою прийняття судом певного рішення могло б сприйматися сторонами договору надання юридичних послуг як предмет або результат таких послуг. У такій ситуації судове рішення сприймається як оцінка якості наданих послуг чи, навпаки, безуспішності вжитих стороною дій та як юридичний факт, з яким сторони пов'язують умови виплати винагороди за надані послуги. Суддя відзначає, що зміст правочину повинен не суперечити вимогам, встановленим у цивільно-правовій нормі, аби вона містилась у будь-якому нормативно-правовому акті, а не лише акті цивільного законодавства. Під вимогами, яким має не суперечити правочин, повинні розумітися ті правила, які закріплені в імперативних нормах. Звідси суддя робить висновок про те, що судовою колегією не було обґрунтовано, якій же самій імперативній цивільно-правовій нормі суперечив пункт договору про винагороду за позитивний результат розгляду справи судом, а тому, на думку В. І. Крата, підстави для визнання договору недійсним у зазначеній частині були відсутні [23].

Отже, розглянутим рішенням Верховний Суд виснував про знаходження конструкції «гонорару успіху», як форми винагороди адвоката, поза законом та недійсність відповідної умови договору про надання правової допомоги, навіть у випадку її попереднього узгодження сторонами. В подальшому такий підхід був неодноразово підтриманий касаційним судом і в інших справах, зокрема у постановках від 03.07.2019 р. у справі № 757/20995/15-ц та від 10.07.2019 р. у справі № 912/2391/16 [24; 25].

Тим не менш усталені, на перший погляд, підходи до застосування правових норм у відповідних правовідносинах були піддані істотній критиці як з боку науковців, так і з боку адвокатської спільноти. Обґрунтованість і справедливість подібної критики, поряд із наявністю успішного досвіду регламентації «гонорару успіху» у законодавстві інших країн, а також переконливістю аргументації, викладеної в уже згаданій окремій думці судді Верховного Суду В. І. Крата у справі № 462/9002/14-ц, додатково підтверджена практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Остання, як

відомо, в силу положень ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [26] визнається джерелом права в Україні.

Показовим і найбільш відомим у цьому аспекті є рішення ЄСПЛ у справі «Іатридіс проти Греції» (Iatridis v. Greece) від 19.10.2000 р., в якому суд констатував, що угода про виплату адвокату частки від виграшу є угодою, за якою клієнт зобов'язується виплатити адвокату як гонорар певний відсоток від тієї суми, яку суд може присудити йому в разі виграшу. ЄСПЛ наголосив, що такі угоди, якщо вони є юридично дійсними, можуть свідчити про те, що у заявника дійсно виник обов'язок виплатити гонорар своєму адвокату [27]. При цьому суд послався також на те, що угоди про виплату адвокату частки від виграшу об'єднують лише заявника і його адвоката. Проте така угода не є обов'язковою для ЄСПЛ, який має не лише оцінити розмір судових витрат з точки зору їх дійсності, але й дати оцінку умові розумності їх розміру. Внаслідок цього ЄСПЛ зробив висновок про те, що він буде ґрунтуватися на інших доказах, зокрема на кількості годин, витрачених на роботу, кількість адвокатів, які знадобилися для ведення справи, а також на розмірах їх гонорарів [12].

Водночас, на думку Д. Д. Луспеника, хоча й ЄСПЛ не заперечує можливість укладання подібних угод, питання про їх юридичну силу залишається на розсуд національного права. При цьому за наявності таких угод суд передусім має керуватися не ними, а принципом розумності судових витрат, що вимагає встановлення їх реальності, необхідності та розумності характеру їх розміру [12].

З останньою тезою важко не погодитись, за винятком того, що віднесення питання про юридичну силу угод про «гонорар успіху» на розсуд національного права жодним чином не виправдовує усталений тривалий час у практиці Верховного Суду підхід про їх недійсність, насамперед у зв'язку з відсутністю переконливої аргументації в постановках самого суду. З іншого боку, з огляду на досвід різних країн та практику ЄСПЛ, можна стверджувати, що конструкція «гонорару успіху» як форми винагороди адвоката може бути

цілком життєздатною і в умовах національного правопорядку.

З точки зору цивільного права, таку умову договору про надання правової допомоги слід розглядати як відкладальну обставину, з настанням якої сторони обумовлюють необхідність здійснення оплати належної адвокату винагороди за досягнення ним відповідно рівня якості його діяльності, на чому наполягають деякі дослідники [10, с. 54; 11, с. 9]. Так, у силу положень ст. 212 ЦК України, особи, які вчиняють правочин, мають право обумовити настання або зміну прав та обов'язків обставиною, щодо якої невідомо, настане вона чи ні (відкладальна обставина). В контексті обов'язку зі сплати адвокату додаткової винагороди такою відкладальною обставиною виступає досягнення успіху у справі (позитивне судове рішення на користь клієнта), настання якої на час укладення договору про надання правової допомоги неможна передбачити напевно.

Урешті-решт подібні позиції вчених та практиків посприяли зрушенню у правозастосовчих підходах Верховного Суду, внаслідок чого останній почав поступово переглядати власні правові висновки. Так, у своїй постанові від 12.05.2020 р. у справі № 904/4507/18 Велика Палата Верховного Суду, вирішуючи виключну правову проблему, сформувала позицію, відповідно до якої домовленості про сплату гонорару за надання правничої допомоги є такими, що склалися між адвокатом і клієнтом, у межах правовідносин яких слід розглядати питання щодо дійсності такого зобов'язання (п. 5.39). При цьому, пославшись на вже згадане рішення у справі «Іатридіс проти Греції», Верховний Суд не заперечив можливості укладання між клієнтом та адвокатом угоди, за якої у клієнта виникає зобов'язання сплатити відповідний відсоток від суми, якщо така буде присуджена судом клієнту (п. 5.42) [28].

Підхід до застосування правових норм, запропонований Великою Палатою Верховного Суду в наведеній вище постанові, навряд чи можна визнати «офіційним днем народження «гонорару успіху» як явища на вітчизняному юридичному ринку», про що наголошують деякі адвокати [29], оскільки відповідно до норм процесуального права питання про відступлення Верховним Судом від своїх попередніх висновків, викладених у постанові від

12.06.2018 р. у справі № 462/9002/14-ц, так і не було належним чином вирішене. Тим не менш прийняття Верховним Судом постанови від 12.05.2020 р. у справі № 904/4507/18 беззаперечно стало позитивним зрушенням у напрямку легалізації конструкції «гонорару успіху» в національному правовому полі та, очевидно, спричинило зміну вектору судової практики з окресленого питання.

Поряд із цим не можна не відзначити й те, що вказаною постановою Верховний Суд відкрив можливості для вирішення ще однієї, не менш важливої проблеми, а саме включення «гонорару успіху» до структури судових витрат – витрат на професійну правничу допомогу з подальшою можливістю його розподілу за результатами розгляду справи. Зокрема, Верховний Суд наголосив на тому, що при визначенні суми відшкодування суд має виходити з критерію реальності адвокатських витрат (встановлення їхньої дійсності та необхідності), а також критерію розумності їхнього розміру, виходячи з конкретних обставин справи та фінансового стану обох сторін, а також зауважив, що за наявності угод, які передбачають «гонорар успіху», слід керуватися саме наведеними вище критеріями при присудженні судових та інших витрат (пункти 5.40, 5.43). З урахуванням наведеного вище Верховний Суд відзначає, що не є обов'язковими для суду зобов'язання, які склалися між адвокатом і клієнтом, зокрема у випадку укладення ними договору, що передбачає сплату адвокату «гонорару успіху», у контексті вирішення питання про розподіл судових витрат. Вирішуючи останнє, суд повинен оцінювати витрати, що мають бути компенсовані за рахунок іншої сторони, ураховуючи як те, чи були вони фактично понесені, так і оцінювати їх необхідність (п. 5.44) [28].

Висновки

Таким чином, актуальна практика Верховного Суду послабила своє категоричне відношення до «гонорару успіху» та виходить із прийнятності такої форми додаткової винагороди адвоката, виплата якої залежить від результатів розгляду справи. Так само висновки Верховного Суду щодо застосування окремих норм процесуальних законів розглядають можливість

Oleksandr Popov. "Success fee" of an advocate: on the way to the unity of judicial practice

вирішення питання про компенсацію понесених особою витрат на сплату «гонорару успіху» при вирішенні судом питання про розподіл судових витрат. Разом із тим при визначенні такої компенсації суди мають виходити із критеріїв, що містяться у статтях 137, 141 ЦПК України, статтях 126, 129 ГПК України та статтях 134, 141 КАС України, передусім критерію розумності меж таких витрат. При цьому, оскільки понесення витрат на сплату «гонорару успіху» залежить від результатів розгляду справи судом, подання заяви про розподіл судових витрат має здійснюватись за правилами, передбаченими ч. 8 ст. 141 ЦПК України, ч. 8 ст. 129 ГПК України, ч. 7 ст. 139 КАС України, з подальшим ухваленням судом додаткового рішення.

Поряд із наведеним, з метою уникнення будь-яких розходжень у правозастосовчих підходах у подальшому, вважаємо за доцільне підтримати позицію інших учених, які наполягають на необхідності належного законодавчого регулювання питання «гонорару успіху» адвоката. Зокрема, заслуговують на увагу запропоновані О. М. Дроздовим зміни до редакції ст. 30 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» шляхом доповнення останньої частиною 4 такого змісту: «4. Адвокат має право відповідно до порядку, затвердженого Радою адвокатів України, включати в договір про надання правничої (правової) допомоги умову, відповідно до якої розмір та (або) виплата клієнтом винагороди ставиться в залежність від результату надання адвокатом правничої (правової) допомоги, зокрема у випадку ухвалення судового рішення на його користь (гонорар успіху)» [9].

Також, у розвиток відповідних пропозицій, вважаємо за необхідне передбачити в чинному законодавстві обмеження стосовно можливості застосування конструкції «гонорару успіху» при наданні правової допомоги у певних категоріях справ, аналогічно тому, як це має місце в інших країнах. Зокрема, це може бути реалізовано шляхом закріплення відповідних положень у Правилах адвокатської етики. Крім того, не менш важливим, на наш погляд, вбачається унормування правила про те, що «гонорар успіху» підлягає сплаті виключно після набрання рішенням, ухваленим на користь клієнта, законної

сили, а точніше з моменту набрання таким рішенням статусу остаточного в розумінні принципу *res judicata*. Останнє є важливим в аспекті забезпечення засад правової визначеності та стабільності правовідносин, на чому окремо наголошується на сторінках юридичної літератури [30].

Список літератури

1. Сакара Н. Ю. Інститут забезпечення витрат на професійну правничу допомогу через призму права на доступ до суду. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 23 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / Полт. юрид. ін-т Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Полтав. обл. перепідготовки та підвищ. кваліф. працівників органів держ. влади, органів місц. самовряд., держ. підприємств, установ і організацій. Полтава : Россава, 2017. Ч. 1. С. 179–182.
2. Ісакова В. М. Право на правову допомогу як елемент принципу доступності правосуддя. *Форум права*. 2012. № 4. С. 404–410. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 25.03.2022).
3. Заботін В. Право на правову допомогу як мінімальний стандарт доступності цивільного судочинства. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 4. С. 8–12.
4. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Правові допомога як елемент доступності правосуддя. *Приватне право і підприємництво*. 2008. Вип. 7. С. 205–210.
5. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
6. Про адвокатуру і адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
7. Правила адвокатської етики : затв. Звітньо-виборним з'їздом адвокатів України 2017 р. від 09.06.2017 р. ; зі змінами, затв. З'їздом адвокатів України 2019 р. від 15.02.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення: 25.03.2022).
8. Рішення Ради адвокатів Харківської області від 21.07.2021 р. № 13/1/7 «Про розгляд звернень адвокатів Харківщини стосовно необхідності перегляду розробки (мінімальних) ставок адвокатського гонорару». URL: <https://advokat.org.ua/articles/1531-rekomendovanyu-rozmir-advokatskooho-honoraru.html> (дата звернення: 25.03.2022).
9. Дроздов О. Гонорар успіху адвоката: світовий досвід і перспективи законодавчого врегулювання в Україні. *ЮрЛіга. Платформа: Ліга-Закон*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/171358_gonorar-uspikhu-advokata-svtoviy-dosvd-perspektivi-zakonodavchogo-vregulyuvannya-v-ukran (дата звернення: 25.03.2022).
10. Zaborovskyy V. «Success fee» as an important component of ensuring the constitutional right of a person to professional legal assistance. *Конституційно-правові академічні студії*. 2020. Вип. 3. С. 49–58.
11. Козлов С. Чому в Україні «не люблять» гонорар успіху адвоката. *Юридична газета*. 2020. № 6 (24 берез.). С. 8–11.
12. Луспенік Д. Д. Гонорар успіху адвоката: практика Європейського суду з прав людини. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/134897-gonorar-uspikhu-advokata-praktika-yeuropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-ad323b> (дата звернення: 25.03.2022).
13. Фляжнікова Я. Про гонорар успіху адвоката. *European political and law discourse*. 2020. Vol. 7. Issue 1. P. 92–99.
14. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства : Прийнято делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343 (дата звернення: 25.03.2022).
15. Courts and Legal Services Act 1990. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/41/section/58> (дата звернення: 25.03.2022).
16. Model Rules of Professional Conduct. The ABA Model Rules of Professional Conduct

Oleksandr Popov. "Success fee" of an advocate: on the way to the unity of judicial practice

were adopted by the ABA House of Delegates in 1983. URL: https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/resources/ (дата звернення: 25.03.2022).

17. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

18. Постанова Верховного Суду від 12.06.2018 р. у справі № 462/9002/14-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76022516> (дата звернення: 23.02.2022).

19. Постанова Верховного Суду від 25.01.2018 р. у справі № 401/1466/15-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71828855> (дата звернення: 23.02.2022).

20. Постанова Верховного Суду від 22.05.2018 р. у справі № 826/8107/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74203997> (дата звернення: 23.02.2022).

21. Вітюк Р. Гонорар за успіх. Бонус для адвоката чи корупційна складова? *Закон і Бізнес*. 2018. № 31 (1381). URL: https://zib.com.ua/ua/print/133986-bonus_dlya_advokata_stimul_chi_korupciyna_skladova.html (дата звернення: 25.03.2022).

22. Мамченко Н. Гонорар успеха для адвоката: в КГС Верховного Суду прокоментували свою позицію. *Судебно-юридическая газета*. 2018. № 34-35 (453-454). 10 сент. 2018 г. С. 8, 18.

23. Окрема думка судді Крата В. І. від 12 червня 2018 року у справі № 462/9002/14-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74963389> (дата звернення: 23.02.2022).

24. Постанова Верховного Суду від 03.07.2019 у справі № 757/20995/15-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83203381> (дата звернення: 23.02.2022).

25. Постанова Верховного Суду від 10.07.2019 р. у справі № 912/2391/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83118178> (дата звернення: 23.02.2022).

26. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

27. *Iatridis v. Greece* (Article 41) 19 of October 2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59087> (дата звернення: 23.02.2022).

28. Постанова Верховного Суду від 12.05.2020 р. у справі № 904/4507/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91572017> (дата звернення: 23.02.2022).

29. Шаповал Д., Кострікова Є. Гонорар успіху по-українськи. Чи вартує гра свічок у наших реаліях. *Юридична газета*. 2021. № 23 (753). URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/gonorar-uspihu-poukrayinski-chi-vartue-gra-svichok-u-nashih-realiyah.html> (дата звернення: 25.03.2022).

30. Gusarov K., Terekhov V. Finality of Judgments in Civil Cases and Related Considerations: The Experience of Ukraine and Lithuania. *Access to justice in eastern Europe*. 2019. № 4(5). С. 6–30.

References

1. Sakara, N.Yu. (2017). Instytut zabezpechennia vytrat na profesiinu pravnychu dopomohu cherez pryzmu prava na dostup do sudu. *Adaptatsiia pravovoi systemy Ukrainy do prava Yevropeiskoho Soiuzu: teoretychni ta praktychni aspekty: materialy II vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Poltava, 23 lystop. 2017 r.) – Adaptation of the legal system of Ukraine to the law of the European Union: theoretical and practical aspects. Proceedings of the Scientific and Practical Conference. Poltava : Rossava, Part 1, 179–182* [In Ukrainian].

2. Isakova, V.M. (2012). Pravo na pravovu dopomohu yak element pryntsyphu dostupnosti pravosuddia. *Forum prava – Law Forum*, 4, 404–410. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index [in Ukrainian].

3. Zabotin, V. (2017). Pravo na pravovu dopomohu yak minimalnyi standart dostupnosti tsyvilnoho sudochynstva. *Pidpriemstvo, gospodarstvo i pravo – Enterprise, Economy and Law*, 4, 8-12 [in Ukrainian].

4. Bondarenko-Zelinska, N.L. (2008). Pravovi dopomoha yak element dostupnosti

pravosuddia. *Pryvatne pravo i pidpryiemnytstvo – Private law and Entrepreneurship*, issue 7, 205-210 [in Ukrainian].

5. Konstytutsiia Ukrainy: ofits. tekst. (2013). Kyiv: KM [in Ukrainian].

6. Pro advokaturu i advokatsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 r. № 5076-VI. (2013). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 27, art. 282. [in Ukrainian].

7. Pravyla advokatskoi etyky: zatv. Zvitno-vybornym z'izdom advokativ Ukrainy 2017 r. vid 09.06.2017 r. ; zi zminamy, zatv. Z'izdom advokativ Ukrainy 2019 r. vid 15.02.2019 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> [in Ukrainian].

8. Rishennia Rady advokativ Kharkivskoi oblasti vid 21.07.2021 № 13/1/7 «Pro rozghliad zvernennia advokativ Kharkivshchyny stosovno neobkhidnosti perehliadu rozrobky (minimalnykh) stavok advokatskoho honoraru». URL: <https://advokat.org.ua/articles/1531-rekomendovanyy-rozmir-advokatskoho-honoraru.html> [in Ukrainian].

9. Drozdov, O. (2018). Gonorar uspihu advokata: svitovyy dosvit i perspektyvy zakonodavchogo vreguljuvannja v Ukrai'ni. *JurLiga. Platforma: Liga-Zakon – Legal League. "Liga-Zakon" Platform*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/171358_gonorar-uspikhu-advokata-svtoviy-dosvd--perspektivi-zakonodavchogo-vreguljuvannja-v-ukran [in Ukrainian].

10. Zaborovskyy, V. (2020). «Success fee» as an important component of ensuring the constitutional right of a person to professional legal assistance. *Konstytutsiino-pravovi akademichni studii – Constitutional and Legal Academic Studies*, vol. 3, 49–58 [in Ukrainian].

11. Kozlov, S. (2020). Chomu v Ukraini «ne liubliat» honorar uspihu advokata. *Yurydychna hazeta – Legal newspaper*, 6, 8–11 [in Ukrainian].

12. Luspenyk, D.D. (2019). Honorar uspihu advokata: praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny. *Sudovo-iurydychna hazeta – Judicial and Legal Newspaper*. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/134897-gonorar-uspikhu-advokata-praktika-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-ad323b> [in Ukrainian].

13. Fliazhnikova, Ya. (2020). Pro honorar uspihu advokata. *European political and law discourse*, vol. 7, issue 1, 92–99 [in Ukrainian].

14. Zahalnyi kodeks pravyl dlja advokativ krain Yevropeiskoho Spivtovarystva: Pryiniato delehatsiieiu dvanadtsiaty krain-uchasnyts na plenarnomu zasidanni u Strasburzi v zhovtni 1988 r. (1988). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343 [in Ukrainian].

15. Courts and Legal Services Act 1990. (1990). URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/41/section/58>.

16. Model Rules of Professional Conduct. The ABA Model Rules of Professional Conduct were adopted by the ABA House of Delegates in 1983. (1983). URL: https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/resources.

17. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. № 1402-VIII. (2016). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 31, art. 545 [in Ukrainian].

18. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 12.06.2018 u spravi № 462/9002/14-ts. (2018). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76022516> [in Ukrainian].

19. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 25.01.2018 u spravi № 401/1466/15-ts. (2018). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71828855> [in Ukrainian].

20. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 22.05.2018 u spravi № 826/8107/16. (2018). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74203997> [in Ukrainian].

21. Vitjuk, R. (2018). Gonorar za uspih. Bonus dlja advokata chy korupciyna skladova? *Zakon i Biznes – Law and Business*, 31. URL: https://zib.com.ua/ua/print/133986-bonus_dlya_advokata_stimul_chi_korupciyna_skladova.html [in Ukrainian].

22. Mamchenko, N. (2018). Gonorar uspeha dlja advokata: v KGS Verhovnoho Suda prokommentyrovaly svoju pozyciju. *Sudebno-jurydycheskaja gazeta – Judicial and Legal Newspaper*, 34-35, 8, 18 [in Russian].

23. Okrema dumka suddi Krata V.I. vid 12 chervnia 2018 roku u spravi № 462/9002/14-ts.

Oleksandr Popov. "Success fee" of an advocate: on the way to the unity of judicial practice

(2018). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74963389> [in Ukrainian].

24. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 03.07.2019 u spravi № 757/20995/15-ts. (2019). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83203381> [in Ukrainian].

25. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 10.07.2019 u spravi № 912/2391/16. (2019). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83118178> [in Ukrainian].

26. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 r. № 3477-IV. (2006). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30, art. 260. [in Ukrainian].

27. Iatridis v. Greece (Article 41) 19 of October 2000. (2020). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59087>.

28. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 12.05.2020 u spravi № 904/4507/18. (2020). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91572017> [in Ukrainian].

29. Shapoval D., Kostrikova Ye. (2021). Honorar uspikhu po-ukrainsky. Chy vartuie hra svichok u nashykh realiiah. *Yurydychna hazeta – Legal newspaper*, 23 (753). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/gonorar-uspihu-poukrayynski-chi-vartue-gra-svichok-u-nashih-realiyah.html> [in Ukrainian].

30. Gusarov K., Terekhov V. (2019). Finality of Judgments in Civil Cases and Related Considerations: The Experience of Ukraine and Lithuania. *Access to justice in eastern Europe*, 4(5), 6–30.

Рекомендоване цитування: Попов О. І. «Гонорар успіху» адвоката: на шляху до єдності судової практики. *Теорія і практика правознавства*. 2022. Вип. 1 (21). С. 18–35. doi: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2022.21.260038>

Suggested Citation: Popov, O. (2022). "Success fee" of an advocate: on the way to the unity of judicial practice. *Teoriia i praktyka pravoznavstva – Theory and Practice of Jurisprudence*, issue 1 (2), 18–35. doi: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2022.21.260038> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 29.04.2022 р.